

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

СТАНОВИЩЕ

на тема:

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ТРУДА
В КОНТЕКСТА НА ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА
ИКОНОМИКАТА

(разработено по собствена инициатива)

София, 2019 г.

Икономическият и социален съвет (ИСС) включи в плана за дейността си разработването на становище на тема “Предизвикателствата пред труда в контекста на цифровизацията на икономиката“. Подготвянето на становището бе разпределено на Комисията по труд, доходи, жизнено равнище и индустриални отношения и Комисията по социална политика. За докладчик по становището беше определен Пламен Димитров, член на ИСС от група 2 - синдикати, председател на Комисията по труд, доходи, жизнено равнище и индустриални отношения към ИСС. На своята пленарна сесия, проведена на 18 октомври 2019 г., ИСС обсъди и прие настоящото становище.

ПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

ИСС	Икономически и социален съвет
ЕС	Европейски съюз
НИРД	Научноизследователска и развойна дейност
МОТ	Международна организация на труда
ЕИСК	Европейски икономически и социален комитет
НСИ	Национален статистически институт
СИФ	Световен икономически форум
ИИ	Изкуствен интелект
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ЕК	Европейска комисия
КТ	Кодекс на труда
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ЕП	Европейски парламент
СБ	Световна банка
ЦИЕ	Централна и Източна Европа
МИ	Министерство на икономиката
БВП	Брутен вътрешен продукт
GDPR	General Data Protection Regulation
DESI	Digital economy and society index

1. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

- 1.1. Според ИСС предизвикателствата пред труда в контекста на цифровизацията на редица дейности са многопластов проблем, който изисква интердисциплинарно изучаване. Предупрежденията на редица икономисти до този момент са реални и могат да се сбъднат, макар и не в размера, който се очакваше първоначално. Бъдещето на труда ще зависи основно от политическите решения, които държавите ще вземат.
- 1.2. ИСС многократно е подчертавал в свои становища¹ и резолюции² значението на този проблем. В този контекст ИСС счита, че чрез правилните политики възможностите за технологично развитие ще могат да бъдат използвани по подходящ начин, а рисковете ще бъдат максимално ограничени.
- 1.3. Според ИСС нарастващият дял на временните работници в международен план може да се превърне в една от причините, поради които разликата в заплащането и производителността в отделните държави членки да се променя динамично в зависимост от тяхното ниво на развитие - глобализационно, интеграционно и технологично. Това ще породи нови неравенства и ще забави процесите по реална конвергенция в целия Европейски съюз.
- 1.4. ИСС припомня, че степента на технологичен напредък предопределя и производителността на всеки работещ. Работните заплати са резултат от влиянието на множество на брой фактори, но определено българските работници и служители губят конкурентоспособност заради липсата на адекватна политика и ефективни решения по отношение на въпросите, свързани с технологичните трансформации.
- 1.5. Според ИСС институциите на пазара на труда трябва да бъдат гъвкави, но и да гарантират необходимата сигурност за постигането на

¹ Становище на ИСС на тема „Възможности за развитие на политиките за младите хора в България“.

² Резолюции на ИСС „Предизвикателствата пред българските граждани от рисковете на глобалната цифрова среда“.

справедливо разпределение на възможностите и рисковете по отношение на достъпа до пазара на труда и качеството на заетостта.

- 1.6.** ИСС препоръчва постепенна и устойчива ориентация към създаването на високоплатени работни места, генериращи висока добавена стойност, което да доведе до съответни положителни промени в професионалната структура на икономически активното население в нашата страна.
- 1.7.** Според ИСС в условията на технологична трансформация разместването на икономическите пластове и изменението в структурата на отделните трудови пазари в ЕС (всеки със своята особеност) имат потенциал да скъсат бизнес цикъла. В резултат на това се създават предпоставки за нарастване на дисбалансите по отношение на търсенето и предлагането на труд.
- 1.8.** ИСС отбелязва, че връзката между производителност на труда и работна заплата е на път да се загуби.³ В момента са налице редица случаи и периоди на асиметрично проявление, но в дългосрочен план статистическата връзка между двете променливи ще отслабва още повече, т.е. производителността на труда ще оказва все по-малка роля по отношение определянето на размера на работната заплата. Това предначертава един нов свят на труда, в който работната сила ще работи в променена среда и ще получава своите доходи в нарастваща зависимост от много други фактори (напр. степен на технологичен напредък, инвестиции в НИРД, взаимодействие с изкуствен интелект и т.н.).
- 1.9.** ИСС счита, че са необходими значителни промени в правилата, за да се установят прозрачни и демократични условия на взаимодействие между хората и цифровите технологии. Несъмнено ще има части от законодателството на ЕС, които ще трябва да бъдат преразгледани (напр. трудовото законодателство по отношение на нестандартните

³https://ras.nacid.bg/api/reg/FilesStorage?key=e14c321a-e56c-40d6-8a7f-b23b498e3559&mimeType=application/pdf&fileName=%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2.pdf&dbId=1

форми на заетост, социалното осигуряване, данъчното облагане и т.н.).

- 1.10.** Същевременно ИСС подчертава, че застаряването на населението и нарастването на коефициента на възрастова зависимост ще доведат не само до съществен натиск върху населението в трудоспособна възраст, но вероятно и до увеличаване натиска върху публичните финанси. Това означава, че настоящите осигурителни и фискални модели своевременно трябва да бъдат адаптирани към променените условия.
- 1.11.** Според актуални изследвания⁴ 82% от хората смятат, че държавата трябва повече да регулира нестандартните форми на заетост и да осигурява повече прозрачност и яснота в условията на технологичен скок. Затова ИСС препоръчва да се работи активно в тази посока и на национално ниво.
- 1.12.** В тази връзка ИСС счита, че следва да се ускори процесът по изготвяне на стратегия на България за преход към Индустрия 4.0, тъй като към момента не е постигнат никакъв напредък в тази посока. Приета бе единствено концепция през 2017 г., която също отдавна трябваше да бъде актуализирана поради липсата на достатъчен анализ за последиците върху пазара на труда в нея.⁵
- 1.13.** ИСС счита, че следва да се предприемат действия за разширяване на статистическата база с данни за пазара на труда и променливите, които му оказват влияние в условията на цифрова икономика. За да бъде изготвена адекватна стратегия за преход, е необходима достатъчно надеждна статистическа информация за целите на различни изследвания, които заинтересованите страни биха искали да извършват. По този начин ще се улесни вземането на аргументирана и правилна позиция по много въпроси, на които в момента все още няма категоричен отговор.⁶

⁴ МОТ. (2017).

⁵ Становище на ИСС на тема „Бъдещето на труда: предизвикателствата на Четвъртата индустриална революция“.

⁶ Становище на ЕИСК, INT/877 Координиран план за изкуствения интелект

- 1.14.** Освен това българското правителство трябва да насочи повече усилия към мерки за стимулиране на цифровата компетентност и цифровата култура от ранна детска възраст. Като част от тези мерки би могло да се разглежда и създаването на специален орган/институция в България⁷, който да наблюдава количественото и качествено изменение в професиите. Идеята е този орган/институция да събира и обработва статистическа информация, която да подпомага процеса на формиране на политики. По този начин държавата и бизнесът ще могат по-лесно да предлагат адекватни знания и умения на младите поколения. ИСС счита, че приносът от дейността на такъв орган/институция както към основното и средното образование, така и към висшето ще бъде значителен.
- 1.15.** В тази връзка ИСС препоръчва създаването на информационна система, която да обхваща нуждите на бизнеса от професии на местно равнище, а информацията от нея да се анализира и синхронизира с образованието, вкл. и при разработването на план-приема в професионалните и висшите училища.
- 1.16.** Поради ускореното развитие на технологиите и необходимостта от непрекъсната преквалификация на работната сила процесът на „учене през целия живот“ трябва да продължи да се развива и усъвършенства. В момента политиките и мерките са ориентирани приоритетно към бедни, маргинализирани групи, но ще е необходимо те все повече да бъдат насочени и към хора над 50-годишна възраст, към хора с висока квалификация, но от професионални области със затихващи функции и особено към хора с относително по-ниска квалификация (т.нар. „контингент на средноквалифицираните работници“).
- 1.17.** Според ИСС държавата и социалните партньори трябва да предлагат и развиват алтернативни форми на обучение (цифрови платформи, мобилни приложения, онлайн курсове и т.н.). Това е основно предимство на новите технологии и ако бъде развито качеството на предлаганата услуга, то непаричният ефект върху квалификацията на населението в трудоспособна възраст ще бъде значителен.

⁷ Не е задължително този орган да бъде нов, може идеята да бъде адаптирана към в момента съществуваща администрация или звено (напр. към НСИ, НАПОО или др.)

- 1.18.** ИСС счита, че е необходимо да бъдат отделяни повече публични средства за инвестиции в НИРД, защото страната ни е на едно от последните места в ЕС по този показател.⁸ Освен това, липсата на такива инвестиции създава допълнителни трудности в целия процес на преход на работната сила към цифровизация на икономиката.
- 1.19.** ИСС отново обръща внимание на своята препоръка относно създаването на Алианс „За бъдещето на труда и обществото“, в унисон с една от седемте инициативи във връзка с честването на 100-годишния юбилей на МОТ през тази година.⁹ Този алианс следва да включва представители на държавата, социалните партньори, научните среди и гражданското общество, като основната идея е всеки да даде своя принос в очертаването на параметрите на промените в пазара на труда в България вследствие от навлизането на цифровите технологии.
- 1.20.** ИСС с тревога отбелязва, че ръстът на неравенствата в доходите се задълбочава както в глобален, така и в национален план. В този смисъл ИСС препоръчва използването на адекватни минимални социални стандарти и по-активно използване на фискалната политика като инструмент за борба с тази неблагоприятна тенденция.

2. ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ПРОИЗТИЧАЩИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ТРУДА

- 2.1.** Процесите на цифрова трансформация са част от т.нар. Четвърта индустриална революция.¹⁰ Характерна нейна особеност е, че редица технологии се заменят с други за много кратък период и те водят до значителни промени във всички сфери на обществения живот, включително и върху пазара на труда.
- 2.2.** ИСС припомня, че под термина Четвърта индустриална революция се разбират технологии, които съчетават хардуер, софтуер и

⁸Евростат, 2019. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9483597/9-10012019-AP-EN.pdf/856ce1d3-b8a8-4fa6-bf00-a8ded6dd1cc1>

⁹ Становище на тема „Бъдещето на труда: предизвикателствата на Четвъртата индустриална революция“. ИСС, 2018 г.

¹⁰ Фразата „Четвърта индустриална революция“ за първи път е представена от Клаус Шваб, председател на СИФ, в статия от 2015 г. във „Foreign Affairs“.

биотехнологии. Тази революция е белязана от иновативни пробиви в области като роботика, изкуствен интелект, нанотехнологии, квантови компютри, биотехнологии, интернет на нещата, безжични технологии (5G), 3D печат и напълно автономни превозни средства. В този смисъл вече са налице редица доказателства за принадлежността на понятието цифровизация към много по-голямо по мащаб преструктуриране на всички елементи на обществения живот.

- 2.3. Последни изследвания¹¹ отчитат, че 40% от работните места, създадени между 2005 г. и 2016 г., са в сектори, в които се използват предимно цифрови технологии. Това е положителен белег по отношение на превенцията против технологична безработица, която предстои, но този процес се развива изключително неравномерно.
- 2.4. Въпреки огромните възможности, които предоставят процесите на цифровизация и автоматизация в икономиката, налице са редица тревоги, които засягат основно бъдещето на труда в условията на технологичната революция и след нея.
- 2.5. Процесът на въвеждане на новите технологии създава предпоставки за предсказуемост и по-добра поддръжка на машините, които се използват за производство в отделните отрасли. Благодарение на сензорите машините вече могат да предават предупредителни сигнали много преди да се случат аварии или неизправности, което намалява риска от трудови злополуки и улеснява трудовия процес.
- 2.6. Бизнес иновациите, които навлизат благодарение на цифровата трансформация, революционизират индустрията и водят до огромни спестявания на най-ценните корпоративни ресурси - време и пари. Но както и при всяка революция, ще има ясни победители и губещи. Компаниите, които не са в състояние да вървят в крак с цифровата трансформация, рискуват да останат на заден план. Същото се отнася и за работниците и техните дигитални компетенции.
- 2.7. Важен момент в технологичното развитие е и въвеждането на технологии на изкуствен интелект. В по-широк смисъл изследванията

¹¹ОИСР (2019). Global Employment Outlook.

прогнозирант, че ИИ може да допринесе с 12,8 трилиона евро за глобалната икономика до 2030 г., което представлява увеличение от 14% върху световния БВП за 2018 г.¹². Същевременно оценките са, че ИИ може да повиши общата производителност с до 40% до 2035 г. Налице е процес, при който все повече хора и устройства се свързват с интернет, докато ИИ се разпространява с експоненциални размери. Това увеличава способността ни да насърчаваме по-висок растеж на производителността, по-качествени услуги и подобро благосъстояние на хората.

- 2.8.** ИСС констатира, че традиционното делене на икономиката на селско стопанство, индустрия и услуги постепенно се подменя от схващането, че услугите са неразривна част от производствения процес и като такива те не могат да се отделят от него. В същото време се наблюдават процеси на масово намаление на заетостта в сектор селско стопанство на глобално ниво.
- 2.9.** През следващото десетилетие новите технологии ще заменят нискоквалифицираната работна ръка, като в същото време ще играят допълваща роля към висококвалифицирания труд. В тази връзка ИСС с тревога отбелязва, че те ще са най-големият проблем на хората с ниска квалификация, но и най-важният помощник на хората с висока такава, усъвършенствайки техните умения и оптимизирайки работния им процес.
- 2.10.** По оценки на международните организации и различни експерти до 2045 г. машините ще могат да извършват голяма част от работата, която в момента извършват хората. ИСС счита, че новите технологии тласкат световната икономика към постоянна технологична безработица и увеличават нуждата от въвеждането на алтернативни форми на заплащане, защото хората постепенно загубват своите конкурентни предимства на пазарите на труда.
- 2.11.** ИСС с притеснение отбелязва, че рискът от автоматизация е реален, макар неговият мащаб да е различен в отделните държави според степента на технологичен прогрес, който са постигнали. Различни

¹²OECD. (2019). The Future of Work: Global Employment Outlook 2019.

изследвания¹³ по този въпрос отчитат, че 14% от работните места в момента са в голям риск от автоматизация, докато други 32% ще бъдат радикално трансформирани през следващите 15 години. В същото време много от работниците и служителите вече нямат необходимите компетенции, за да изпълняват новите задачи, породени от цифровизацията (6 от 10 работници нямат базови компютърни умения или нямат абсолютно никакви компютърни умения¹⁴).

2.12. Същевременно ИСС обръща внимание на факта, че нарастват цифровите платформи за труд, което води до нови форми на организация на работата и на разпределение на задачите на работната сила. Повдигат се въпроси относно функционирането, ползите и негативите, произтичащи от реорганизацията на работата, която тези платформи предполагат, и от свързаните с тях рискове.

2.13. ИСС подчертава, че наред с тези процеси населението в глобален план застарява все по-бързо. През 1980 г. дялът на населението на възраст 65+ е бил 20% от общия му брой, през 2015 г. - 28%, а през 2050 г. се очаква този дял да достигне 53%.¹⁵

2.14. Според ИСС основните предизвикателства ще бъдат - технологичната безработица, несигурната заетост, нестандартните форми на заетост, ниската или никаква възможност за договаряне на ключови елементи от трудовия процес, дигиталната некомпетентност, както и застаряването на населението в общ европейски план.

2.15. В тази връзка ИСС счита, че възможните основни последици за труда от навлизането на нестандартните форми на заетост в резултат на технологичния прогрес могат да се синтезират по следния начин:

2.15.1. Загуба и трансформиране на работни места, изискващи ниски и средни нива на умения, и създаване на други, които изискват по-високи нива на компетенции.

¹³OECD. (2019). Global Employment Outlook.

¹⁴OECD. (2019). Global Employment Outlook.

¹⁵OECD. (2019). The Future of Work: Global Employment Outlook 2019.

- 2.15.2. Ерозия на трудовите стандарти поради липсата на дефинитивен апарат и преки ангажименти от страна на правителствата.
- 2.15.3. Създаване на цифрово управление и риск от загуба на доверие между ръководителите и служителите.
- 2.15.4. Разширяване на неравенствата от всякакъв тип.
- 2.15.5. Нарастване на разликата между търсените налични умения от бизнеса и обучението във висшето образование.
- 2.16.** Според ИСС регулирането на новите технологии е предизвикателство, което предполага борба с проблеми като несигурност и бързо развиващи се технологични процеси. Същевременно много често институциите не са способни да реагират достатъчно бързо на новите цифрови и технологични промени.
- 2.17.** Ако се направи паралел с различни исторически етапи на развитие в отделни региони и държави, ще се види, че тенденцията винаги е била една и съща – изчезване на средната класа и формиране на две класи от нискоквалифициран и висококвалифициран труд. Според ИСС настоящата ситуация не е по-различна от гледна точка на трудностите, пред които ще се изправят европейският пазар на труда и всяка държава поотделно, включително и България.

3. ДОБРИ ПРАКТИКИ В СТРАНИТЕ - ЧЛЕНКИ НА ЕС

- 3.1.** Политиката за преход към цифрова икономика предопределя и бъдещото икономическо развитие на всяка държава членка. Точно в такъв контекст са важни и националните стратегии за преход към цифрова икономика, които бяха приети от всички държави членки, с изключение на България.
- 3.2.** ИСС отбелязва, че на ниво ЕС беше осъществен значителен напредък по темата за цифровизацията и предизвикателствата, които тя носи пред труда. В този контекст Европейската комисия направи оценка на онлайн платформите в съобщение от май 2016 г., като се фокусира както върху възможностите за иновации, така и върху регулаторните предизвикателства. През юни 2016 г. ЕК прие и своята Европейска

програма за сътрудничество в сферата на икономиката, която изясни концепцията и предостави някои насоки относно трудовия статус на работниците на платформите и относно дефиницията на ЕС за работниците.

3.3. Европейският стълб на социалните права също има за цел да отговори на някои от политическите предизвикателства, свързани с новите форми на заетост, включително работа на платформа. Като съпътстващи инициативи ЕК представи през декември 2017 г. предложение за нова директива относно прозрачните и предвидими условия на труд, а през март 2018 г. - предложение за препоръка на Съвета относно достъпа до социална защита на работниците и самостоятелно заетите лица.

3.4. ИСС припомня, че в редица европейски икономики бяха предприети конкретни мерки и действия в посока улеснен преход на стопанството към технологичните нововъведения, вкл. и цифровизацията.

3.4.1. На 07.10.2016 г. бе приет френският Закон за дигиталната република. За професионалистите в областта на неприкосновеността на личните данни този закон е важен, тъй като въвежда няколко основни изменения съгласно френския Закон за защита на данните от 1978 г. и съгласно други закони преди влизането в сила на GDPR¹⁶ през 2018 г. Законът за дигиталната република предвижда въвеждането на множество правила за защитата на личните данни в условията на цифрова икономика.

3.4.2. В австрийското Министерство на труда, социалните дела и защита на потребителите се дискутират промените в трудовия статус - наблюдават се процесите на набиране на работници през онлайн платформи, както и т.нар. „работа в тълпа“ (в оригинал “crowd work”¹⁷).

¹⁶ GDPR.

¹⁷ Това е заетост, при която се цели да се извърши аутсорсинг на задачите към голям фонд от онлайн работници, като свързването с работника и изпълнението на задачата се извършват най-вече онлайн посредством цифрови технологии.

- 3.4.3. От 01.01.2018 г. в Чехия са въведени промени в Кодекса на труда, като част от тези промени засягат дистанционната работа. Според новите разпоредби регулярното използване на домашния офис следва да бъде договорено в трудовия договор, а работодателят трябва да покрие разходите, свързани с домашния офис - интернет връзка, телефон и енергия. Въпреки това не се прилагат няколко надбавки за извънреден труд през уикенда и през нощта.
- 3.4.4. В Унгария чрез европейските структурни фондове се осигурява финансиране за доставка на ИКТ-оборудване в училищата. В страната компаниите Vodafone (с Програмата за дигитално училище) и Telenor (с програмата Huperschool) влизат в училищата с цел стимулиране на цифровата култура и развиване на ефективни методи за обучение.
- 3.4.5. През 2015 г. Министерството на икономиката в Словакия публикува стратегията „Умна индустрия за Словакия“, целяща адаптирането на националната икономика към цифровите тенденции и модернизиранието на индустриите, бизнес моделите и обществото, за да остане конкурентоспособна и печеливша икономиката.
- 3.4.6. В Естония е създаден е-Съвет, направляващ развитието на дигиталното общество, е-управлението и приложението на Националния дигитален ред (Digital Agenda 2020), в който се поставя като цел повишаването на технологичната конкурентоспособност на естонската икономика.
- 3.5.** ИСС отбелязва, че в редица други страни от ЕС се осъществява диалог между социалните партньори и други заинтересовани страни за бъдещето на труда: Диалогът “Work 4.0” в Германия (и публикуваната Бяла книга за труда 4.0); специално конструиран комитет в Норвегия разглежда положителните и отрицателните страни на т.нар. „икономика на споделянето“; австрийската платформа “Industry 4.0”, обединяваща социалните партньори, също има подобни функции. Освен това във всички държави - членки на ЕС, се изготвят

национални стратегии за дигитална сигурност и технологична трансформация.

- 3.6.** ИСС оценява положително, че на ниво ЕС особено се насърчава международното партниране по повод трансграничната дигитална сигурност (добра практика в тази област е Директива (ЕС) 2016/1148 на ЕП и на Съвета от 6 юли 2016 г. относно мерки за високо общо ниво на сигурност на мрежите и информационните системи в Съюза).
- 3.7.** ИСС констатира, че на този етап всички държави членки са насочили своите усилия към проблеми, които са свързани с индустриалните отношения в условията на цифрова трансформация на икономиката. Прави впечатление, че част от държавите са насочили своите усилия и към мерки за стимулиране на цифровата компетентност още от ранна детска възраст. Тази добра практика потенциално би могла да се възприеме и в България, тъй като страната ни по тези показатели е на последно място в ЕС.

4. ОЧАКВАНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНИ РЕШЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ

- 4.1.** ИСС със загриженост отбелязва, че връзката между застаряването на нацията и производителността в България следва модела на обърнато U. Пикът на производителността е между 30- и 50-годишна възраст. Средната възраст на населението на България през 1960 г. е бил 30,3 години, а към 2019 г. той е 43,1 години.¹⁸ Това показва, че нацията застарява, а населението в трудоспособна възраст все повече намалява, което от своя страна намалява статистически вероятността да се повиши производителността на труда без наличието на инвестиции в нови технологии. Същевременно това предизвикателство е проекция на глобалните тенденции на застаряване на населението.
- 4.2.** ИСС отчита също, че макар растежът на работните места да е налице, то немалка част от тях създават ниска добавена стойност и съответно

¹⁸ Световна Банка (2015). Производителността в България: Уроци от миналото, възможности за бъдещето. Документ на СБ: <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Bulgaria/Bulgaria-Productivity-6-26-15-bg-web.pdf>

генерират много ниско заплащане. В този смисъл всички опити посредством конкретна стимулираща икономическа политика за включване на безработни лица в пазара на труда и тяхното интегриране, намаляване на дела на дългосрочната безработица и т.н. могат да бъдат определени като неефективни от гледна точка на развитието на работната сила.

- 4.3.** ИСС припомня, че България е класирана на 58-о място от 115 държави в годишната класация за 2018 г. за цифровизация на бизнеса¹⁹, като за оценка се използват 5 критерия – регулации, знание, свързаност, инфраструктура и мащаб. При максимална оценка по всички категории от 100 точки България събира 40 точки, докато лидерите в класацията САЩ, Германия и Холандия отбелязват резултати съответно от 87, 75,3 и 74,3 точки. По-напред от страната ни се класират държави от региона като Гърция, Турция, Румъния, Сърбия и Хърватия.
- 4.4.** Същевременно е налице и друга тенденция - повече от 80% от хората, родени след 1990 г., са активни в социалните медии и ползват съзнателно интернет и дигиталните устройства.²⁰ Във връзка с това ИСС счита, че се създават предпоставки за нарастване на дигиталните неравенства между отделните поколения, което е заплаха за работните места, за заетостта и като цяло за икономическия ред, който познаваме до момента.
- 4.5.** Известно е, че страните, които най-рано могат да си позволят новата технология, на практика ще си осигурят и по-ниски разходи за труд и по-висока производителност. Най-неподготвените ще изпитват силни затруднения както по отношение на конкурентоспособността, така и по отношение на възможността им да реагират на предизвикателствата и да управляват процесите. В това отношение България изостава значително и няма значими конкурентни предимства на този етап.

¹⁹ Класацията се изготвя от компанията за застраховане на търговски кредити Euler Hermes.

²⁰ Global Digital Compass, 2018.

- 4.6.** ИСС със съжаление констатира, че повечето изследвания показват, че най-засегнати ще бъдат страните от южната периферия на ЕС, от ЦИЕ и особено Румъния и България. Предлагащото на продължаващо обучение по ИКТ в България е между 2 и 3 пъти по-малко от средното за ЕС-28 в зависимост от големината на компанията.²¹ Това е така, защото българските работници в много по-малка степен използват новите технологии на своето работно място.
- 4.7.** ИСС отбелязва също, че според индекса DESI²², който измерва нивото на въвеждане на новите технологии в производствения процес, България заема последно място от 28-те държави членки. DESI за България е 36,3 (за сравнение средно за ЕС е 52,45). Страната ни попада в групата ‘falling behind cluster’ на страните, които са под средната стойност за ЕС и чиито резултати нарастват по-бавно от тези на ЕС като цяло. Същевременно България изостава и от средните европейски нива по всичките 5 компонента на индекса, но особено притеснителна е разликата по 3 от тях:
- човешки капитал – 7,13 за България при 12,0 за ЕС-28;
 - използване на интернет – съответно 4,88 и 8,01 и
 - интегриране на дигиталните технологии – съответно 3,63 и 8,21.
- 4.8.** Според ИСС на пазара на труда ще се очертае голяма диференциация между квалифицирана и неквалифицирана работна сила в дългосрочен период. Освен това нискоквалифицирани хора ще се окажат технологично безработни, защото не могат да се адаптират към новата среда или са работили в отпадащи производства, които не са конкурентни, не са перспективни.
- 4.9.** С оглед изведените предизвикателства пред пазара на труда в България ИСС счита, че е наложително да се предприемат целенасочени и спешни политики в образователните системи и обученията на работното място, защото разликата между търсените и предлаганите качества на работната сила нараства. Част от тези политики биха могли да бъдат насочени към увеличаването на

²¹ Eurostat. (2019). DESI – Digital Economy and Society Index Data. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

²² Digital Economy and Society Index, 2019.

инвестициите в умения, насърчаването на ученето през целия живот, с акцент повишаване квалификацията за цифрови умения и ИКТ и др. В свои актове²³ ИСС нееднократно е отправял препоръки в тази посока, което още веднъж подчертава важноста на проблема и необходимостта от пълен консенсус по него.

4.10. ИСС подчертава, че общата тенденция за България се характеризира с остаряването на едни професии и постепенното им отпадане, но в същото време и с появата на нови професии. Въпреки това в България няма орган/институция, който да наблюдава количеството и качествено изменение в професиите. Затова ИСС препоръчва да бъде създаден такъв орган/институция, който да събира и обработва статистическа информация, подпомагаща процеса на формиране на политики.

4.11. ИСС счита, че е крайно наложително да се изготви стратегия за преход към цифрова икономика и включването в нея на раздел, който да бъде посветен изцяло на пазара на труда и бъдещето на работната сила, тъй като в изготвената концепция на МИ от 2017 г.²⁴ тази част, по оценка на ИСС, бе засегната много бегло.

4.12. Според ИСС е необходимо да се изготви и нова законодателна рамка там, където е необходимо, и да се актуализира съществуващата такава с цел избягване на юридически казуси и улесняване тълкуването на навлизащите нови форми на работа и отношения между работодател и работник в условията на цифровизация. Също така България може да се възползва от натрупания европейски опит от други държави членки и да предприеме конкретни стъпки в тази посока, които биха помогнали на пазара на труда в България в прехода към цифрова икономика, например: създаване на „Закон за цифровата икономика“; изменения в Кодекса на труда и др.

4.13. ИСС смята, че редом със създаването на конкретен орган/институция, който да събира и обработва статистическа информация за

²³ Становище на тема „Възможности за развитие на политиката за младите хора в България“; Становище на тема „Бъдещето на труда: Предизвикателства на Четвъртата индустриална революция“.

²⁴ <https://www.mi.government.bg/bg/themes/koncepciya-za-cifrova-transformaciya-na-balgarskata-industriya-industriya-4-0-1862-468.html>

формирането на политики, е наложително и широко участие на представителите на неправителствения сектор в целия дебат. В този смисъл е необходимо в него да се включат представители на социалните партньори, представители на научните среди и гражданското общество. Те следва да подпомагат дейността на Министерството на икономиката по изготвянето на общата стратегия.²⁵

4.14. На последно място, но не и по важност, ИСС препоръчва на българското правителство да увеличи публичните инвестиции в НИРД като процент от БВП, тъй като България все още продължава да бъде на едно от последните места (едва 0,75% от БВП при средно ниво на ЕС от 2,07% от БВП за 2019 г.) по този показател в ЕС.²⁶ Това нарастване трябва да се осъществява с допълнителни средства от Държавния бюджет и чрез европейските структурни фондове.

/п/

проф. д-р Лалко Дулевски

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

²⁵ Концепция за цифрова трансформация на българската индустрия (Индустрия 4.0). Министерство на икономиката – 2017 г. (<https://www.mi.government.bg/bg/themes/koncepciya-za-cifrova-transformaciya-na-balgarskata-industriya-industriya-4-0-1862-468.html>)

²⁶ Eurostat.(2019). First estimates of Research&Development expenditure of GDP. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9483597/9-10012019-AP-EN.pdf/856ce1d3-b8a8-4fa6-bf00-a8ded6dd1cc1>